

Tadeusz Hunek

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN w Warszawie

Opcje rozwoju rolnictwa polskiego w kontekście integracji z Unią Europejską — teoria, praktyka, polityka

Słowa kluczowe: polskie rolnictwo, integracja z Unią Europejską, opcje rozwoju, scenariusze

Wprowadzenie

Wprowadzając kategorię opcja, pragniemy w ten sposób podkreślić, iż modelowanie nowoczesnego sektora rolnego Polski w kontekście integracji z Unią Europejską zawiera w sobie możliwość wyboru spośród wielu dróg, sposobów rozwiązań pozwalających w efekcie na zdefiniowanie takich koncepcji, które będą najbardziej zbliżone do optymalnych. Przyjmujemy założenie, iż desygnaty kategorii opcja nie zawierają — w przeciwieństwie do kategorii alternatywa — ultymatywnego wyboru między wzajemnie wykluczającymi się możliwościami. Odwrotnie, wydaje się, iż w przypadku opcji można mówić o pewnej spójności, koherencji różnych opcji strategicznych wyborów w zakresie określonej wiązki modeli rozwoju rolnictwa polskiego. Wreszcie, kategoria opcje zawiera w sobie pewną intensywność pojęciową, pasję (czynniki ze sfery emocji) szczególnie ważne w okresach napięć społecznych, jakże typowych dla transformacji systemowej.

Proces integracji sektora rolnego Polski z Unią Europejską jest przedsięwzięciem wielkiej skali i wielkiej złożoności zarówno w warstwie dostosowawczej do unijnych regulacji i warunków, jak też w poszukiwaniu i wykreowaniu odpowiedniego „ułożenia” korzystnego dla sektora rolnego w nowym środowisku ekonomicznym Unii Europejskiej. Zatem strategia dostosowywania, jak też uplasowania polskiego sektora rolnego w Unii musi być zróżnicowana. Kategoria opcja stwarza ramy tego zróżnicowania.

Cztery podstawowe obszary uwarunkowań określają skalę rozpiętości (obszaru ograniczeń, ale i wyboru) poszczególnych opcji rozwoju rolnictwa polskiego:

1. Sekularne (długookresowe) ścieżki rozwoju (ewolucji) rolnictwa, sektora rolnego, opisane procesami dezagrarnizacji gospodarki narodowej.

2. Formułowanie się nowego ładu społeczno-gospodarczego Polski, wyznaczającego rolę rolnictwa w procesie systemowej transformacji oraz w rynkowo zorientowanej gospodarce.
3. Rola rolnictwa, sektora rolnego Polski w procesie akcesji z Unią Europejską.
4. Imperatyw korzystnego ułożenia sektora rolnego w gospodarce Unii Europejskiej po uzyskaniu przez Polskę statusu pełnoprawnego członka Unii.

Podstawowe kwestie wyjściowe opcji rozwoju rolnictwa polskiego w kontekście integracji z Unią Europejską

1. Rolnictwo, sektor rolny absorbuje znaczącą część zasobów wytwórczych polskiej gospodarki. Polska w dość powszechnym przekonaniu uznawana jest za kraj rolniczy. Skala sektora rolnego Polski oraz relatywnie niski poziom parametrów produktywności jego czynników wytwórczych stanowi o niskim stopniu konkurencyjności polskiego sektora rolnego zarówno w skali międzynarodowej, jak też na rynku krajowym w odniesieniu do importu żywności.
2. W efekcie traktowania Polski jako kraju rolniczego uciera się teza, iż sektor rolny jest w dużym stopniu czynnikiem sprawczym niskiego poziomu dobrobytu społecznego oraz głębokich dysparytetów dochodowych, standardu bytowania między Polską wiejską a miejską.
3. Formuluje się często pogląd, iż w przeciwieństwie do sektorów nierolniczych, które uległy w latach dziewięćdziesiątych zasadniczej transformacji, sektor rolny charakteryzował się znacznie wolniejszym tempem reform. Jedynie istotniejsze zmiany dotyczyły rynkowego charakteru otoczenia rolnictwa oraz znaczącej redukcji subsydiów dla rolnictwa. W konsekwencji, rolnictwo polskie stoi zarówno przed zasadniczą makroekonomiczną transformacją, jak też restrukturyzacją sektorową.
4. Rolnictwo polskie ma utartą opinię sektora o wielce złożonej sytuacji demograficznej (przeludnienie agrarne, wysokie bezrobocie, „przechowywanie” miejskiego bezrobocia, reprodukcja syndromu „biedniackiego” rolnictwa itp.). Socjalno-demograficzne problemy wsi i rolnictwa wydają się być na miarę narodowych problemów tej miary co ubezpieczenia społeczne, oświata, służba zdrowia.
5. Na wsi polskiej wyraźnie zarysowały się dwie sfery aktywności ekonomicznej:
 - subsektor komercyjnego rolnictwa, farmerskich i wielkoobszarowych gospodarstw, przedsiębiorstw rolnych, o cechach dynamizmu rozwojowego, technicznej i ekonomicznej sprawności, rynkowej konkurencyjności oraz zdolności do parytetowej opłaty pracy w rolnictwie i standardu bytowania producentów rolnych,

- subsektor gospodarki obszarów wiejskich; rolniczych i pozarolniczych form aktywności gospodarczej, funkcjonujących na zasadach przedsiębiorstwa — biznesu.
- 6. Ma miejsce formułowanie się systemu polityki socjalnej na obszarach wiejskich jako integralnej całości rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce.
- 7. Strategiczny imperatyw sektora rolnego Polski można sprowadzić do następujących, wymagających określonych modeli, „węzłów” rozwiązań;
 - konieczności wykreowania silnego polskiego rolnictwa, niezależnie od przyszłości wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej,
 - konieczności sprostania wzrastającej presji niezbędnej harmonizacji w różnych sferach procesu akcesji rolnictwa Polski do Unii Europejskiej oraz odpowiedniego uplasowania go w gospodarce Unii.

Integracja z Unią Europejską imperatywem dokończenia rynkowej transformacji gospodarki polskiej oraz sektora rolno-żywnościowego

Integracja gospodarki polskiej, sektora rolnego z Unią Europejską staje się czynnikiem determinującym finalizowanie transformacji systemowej. Harmonizacja prowadząca do systemowej zgodności gospodarki polskiej (w tym sektora rolnego) z gospodarką krajów Unii Europejskiej będzie realizowana w procesie przedakcesyjnym na następujących polach:

- rewizja polskiego systemu prawnego pod kątem adaptacji „*acquis communautaire*”, tj. dyrektyw Unii Europejskiej — za główny problem, a zarazem pułapkę procesu negocjacyjnego przyjmujemy możliwość rozziwienia między formalnym przyjęciem a rzeczywistą aplikacją (wdrożeniem) norm prawnych;
- aplikacja programu (systemu) zwiększania efektywności produkcyjnej polskiego rolnictwa oraz przemysłu żywnościowego, a także kreowanie możliwości zwiększenia zatrudnienia pozarolniczego na obszarach wiejskich;
- wykreowanie efektywnego krajowego łańcucha żywnościowego, bazującego bardziej na rynkowych regułach rozkładania ryzyka (*management of risk*) niż ingerencji państwowej;
- zdefiniowanie modelu oraz możliwości usuwania przeszkód (barier) w procesie restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego na drodze:
 - a) przejrzystych oraz przewidywalnych cen rolnych oraz polityki handlowej,
 - b) aplikacji rynkowych reguł w sferze rolniczego gospodarowania, przetwórstwa żywności oraz rynku finansów wiejskich,
 - c) indukowania do procesu produkcji nowoczesnej technologii, marketingu oraz rynkowo zorientowanych technik „*risk management*”.

Implikacje Wspólnej Polityki Rolnej dla akcesji Polski z Unią Europejską

Opcje przyszłości Wspólnej Polityki Rolnej (CAP) zostały wyraźnie zdefiniowane zarówno w optyce akademickiej, jak też w sferze realnej. Wyznaczają je następujące parametry: redukcja subsydiów do cen rolnych; zejście Unii do poziomu cen rynku światowego; eliminacja praktyk protekcji rynku wewnętrznego żywności; wycofanie wypłat kompensacyjnych rolnikom; eliminacja kwot produkcji oraz odłogowania gruntów; subsydiowanie ochrony środowiska bez związku z produkcją rolną; wspomaganie rozwoju gospodarki obszarów wiejskich bez związku z produkcją rolną.

Zarysowany kształt oraz koszty reform CAP pozwalają rozstrzygnąć ważny dylemat Polski: akcesja z Unią z wyłączeniem sektora rolnego wraz z okresem przejściowym albo akcesja pełnej gospodarki bez wyłączeń.

Ważna teza: zarówno dotychczas zrealizowane, jak też ostatnio programowane reformy CAP, określane jako „new agricultural policy EU” — ewolucja CAP ku CRP (wspólnej polityce obszarów wiejskich), z jednej strony niewątpliwie ułatwią procesy dostosowawcze rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego krajów aspirujących do Unii (w tym Polski), z drugiej strony zaś poszerzą nisze popytowe na rynkach członków Unii dla produktów z krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Równocześnie jednak oznaczać to może redukcję pomocy, jakiej rolnictwo mogłoby oczekiwać w ramach wspólnej polityki rolnej.

Wyzwania i szanse sektora rolnego Polski w procesie integracji z Unią Europejską

Podejmowanie wyzwań oraz wykorzystanie szans przez polski sektor rolny w zasadniczym stopniu będzie determinowane zdolnością do integracji z Unią całej gospodarki, rozwoju odpowiednio funkcjonującej, rynkowo zorientowanej gospodarki, dostosowanie istniejących oraz kreacji nowych instytucji (prywatnych i państwowych), zapewnienia przejrzystości, zaufania i przewidywalności zarówno regulacji: prawnych, jak też zasad polityki ekonomicznej państwa.

Do podstawowych obszarów wyzwań, przed jakimi staje polski sektor rolny w procesie integracji z Unią Europejską, należą:

- zdolność do konkurencji polskiego sektora rolnego w nowym otoczeniu gospodarki Unii Europejskiej;
- zdolność do zdefiniowania i wykreowania na rynkach unijnych komplementarnych nisz dla eksportu polskich produktów rolno-żywnościowych;
- zdolność do konkurencji w sferze produktów rolno-żywnościowych na rynkach trzecich, poza Unią Europejską.

Szanse dla polskiego sektora rolnego wynikające z integracji z Unią Europejską można ująć w sposób następujący:

- olbrzymia skala rynku Unii dla potencjalnej ekspansji polskiego eksportu;
- szansa na wzrost napływu do Polski unijnego kapitału inwestycyjnego, *know how*, systemów zarządzania, zintegrowanych łańcuchów żywnościowych itp.;
- napływ funduszy budżetu Unii zasilających akcesyjne dostosowania sektora rolnego do Unii, rozwoju regionów o niekorzystnych warunkach, rozwoju gospodarki obszarów wiejskich;
- potencjalna możliwość polsko-unijnej eksportowej ekspansji na rynkach trzecich w sferze produktów rolno-żywnościowych.

Sektorowe aspekty integracji polskiego sektora rolnego z Unią Europejską — nowe uwarunkowania konkurencyjności rynku produktów rolno-żywnościowych

Integracja polskiego sektora rolnego z Unią Europejską stanie się ważnym czynnikiem indukowanej transformacji gospodarki żywnościowej w kierunku konsolidacji łańcuchów żywnościowych o nasilających się procesach integracyjnych zarówno w wymiarze pionowym, jak i poziomym. Rozwój sektora rolnego zdominowany zostanie przez dwa centra dynamizmu i konsolidacji: przemysł rolno-spożywczy oraz wielkie sieci handlu żywnością. Podporządkowanie wytwórczości rolnej owym centrom konsolidacji i dynamizmu postawi rolnictwo przed nowymi wymogami w zakresie: jakości produkcji, ilości oraz niezawodności podaży. W efekcie nasili się polaryzacja polskiego rolnictwa na:

- rolnictwo komercyjne, kontraktowo zintegrowane z przemysłem rolno-żywnościowym oraz wielkimi organizacjami handlowymi;
- rolnictwo „wyżywieniowe”, produkujące na potrzeby rodziny i lokalny, targowiskowy rynek.

Jeśli, jak wspomniano wyżej, o stopniu zdolności polskiego sektora rolnego do integracji z Unią Europejską rozstrzygną dwa podstawowe kryteria: poprawa efektywności działalności ekonomicznej i międzynarodowa konkurencyjność produktów oraz usług świadczonych przez sektor rolny. Oba kryteria muszą być osiągnięte na trzech poziomach: gospodarstwa rolnego, przetwórstwa rolno-spożywczego, handlu, głównie hurtowego.

1. Poziom gospodarstwa rolnego

Podstawowe płaszczyzny wzrostu sprawności gospodarowania w skali gospodarstwa rolnego to:

- dalsza dezagraryzacja gospodarki narodowej, obszarów wiejskich — uwarunkowania egzogeniczne,

- nasilenie procesów restrukturyzacji gospodarstw rolnych na drodze rozwoju rynku ziemi, scaleń, a nade wszystko dynamizacja rozwoju gospodarki na obszarach wiejskich,
- przyspieszenie postępu agrotechnicznego, poziomu organizacji i zarządzania, rynkowej integracji,
- nasilenie rozwoju instytucji obsługi rolnictwa, a w szczególności instytucji rynku finansowego wsi i rolnictwa,
- rozwój wiejskiego kredytu komercyjnego,
- intensyfikacja kształcenia, doradztwa w sferze produkcji rolniczej oraz pozarolniczych sfer działalności na obszarach wiejskich.

2. Poziom przetwórstwa rolno-żywnościowego

Podstawowe płaszczyzny poprawy sprawności przemysłu spożywczego to:

- nasilenie procesów koncentracji jednostek produkcyjnych — na drodze fuzji przedsiębiorstw oraz powiązań z jednostkami zagranicznymi,
- kreowanie korzystnych warunków dla napływu zagranicznego kapitału inwestycyjnego,
- wzbogacanie struktury przetwórstwa rolno-żywnościowego,
- indukowanie postępu technicznego, technicznej efektywności,
- pogłębianie stopnia przetwórstwa rolnego, zwiększanie udziału wartości dodanej,
- budżetowy udział państwa w kosztach podnoszenia kwalifikacji siły roboczej oraz protekcji środowiska naturalnego w procesie ekspansji,
- rozwój technik i skali informacji, logistycznych aspektów (magazynowania, transportu) oraz nowoczesnego zaopatrzenia punktów sprzedaży detalicznej w systemie *just in time* przetwórstwa rolno-spożywczego.

3. Poziom handlu w ramach sektora rolnego, głównie handlu hurtowego

Aspekty skupu, alokacji produktów rolniczych w wymiarze czasu i przestrzeni oraz jakości:

- rynkowe struktury skupu produktów rolnych;
- systemy logistyczne rynku rolnego, gromadzenie i sortowanie produktów rolnych, pierwszy etap przetwórstwa po zbiorach (czyszczenie, suszenie), przechowywanie, transport;
- rynkowa informacja w zakresie produktów rolnych;
- infrastruktura rynku produktów rolnych;
- główne kategorie ryzyka na rynku produktów rolnych, fluktuacja cen na rynku krajowym i zagranicznym, zakłócenia logistyczne *just in time*, zmienność regulacji

- parametrów jakości oraz norm zdrowotnych, zmiany regulacji polityki rolnej, krajowej oraz głównych partnerów w zakresie eksportu i importu żywności;
- podział ryzyka w obszarze rynku produktów rolnych, dostępność do *risks management techniques*.

Ramy realizacji podstawowych kryteriów konwergencji polskiego sektora rolnego z Unią Europejską wyznaczają dwa obszary uwarunkowań:

- reguły funkcjonowania rynku rolnego i żywnościowego na obszarze Unii Europejskiej,
- unijne regulacje, dyrektywy Unii (*acquis communautaire*), wspólna polityka rolna, traktat Światowej Organizacji Handlu, wspólna polityka rozwoju obszarów wiejskich.

Cele, instrumentarium, instytucje, rezultaty polityki rolnej Polski w procesie systemowej transformacji

Cele, instrumentarium, instytucje polityki rolnej w sferze sektora rolnego definiowane przez rząd polski w procesie przygotowania do negocjacji z Unią Europejską w ujęciu syntetycznym przedstawiają się w sposób następujący:

Cele polityki państwa wobec wsi i rolnictwa

- zapewnienie, stosownie do zmieniającej się sytuacji dochodowej, zaopatrzenia społeczeństwa w żywność odpowiedniej jakości,
- stabilizacja cen podstawowych produktów rolnych i poprawa sytuacji dochodowej ludności wiejskiej,
- pobudzanie procesów efektywnościowych i modernizacyjnych w sektorze gospodarki żywnościowej zmierzających do wykształcenia się gospodarstw i przedsiębiorstw zdolnych konkurować na rynku krajowym i zagranicznym,
- tworzenie warunków pracy i życia rodzin rolniczych odpowiadających standardom nowoczesnego społeczeństwa oraz redukowanie istniejącego w tym zakresie dysparytetu między środowiskami wiejskimi i miejskimi,
- wspieranie rozwoju infrastruktury i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich oraz niwelowanie różnic i dysproporcji w rozwoju gospodarczym poszczególnych regionów,
- wsparcie socjalne ludności rolniczej w wieku poprodukcyjnym,
- zachowanie równowagi ekologicznej w ekosystemach rolniczych, ochrona zasobów przyrody.

Realizując te zadania, polityka rolna powinna zapewnić:

1. Opłacalność produkcji rolniczej gospodarstwom efektywnym, powiązanim z rynkiem, co powinno stwarzać trwałe perspektywy utrzymania miejsc pracy w rolnictwie.

2. Trwale sprzyjające warunki do życia i pracy ludności wiejskiej utrzymującej się z pracy w otoczeniu rolnictwa i poza nim.

Podstawą ustroju rolnego w Polsce jest gospodarstwo rodzinne, przy zapewnieniu pełnych możliwości rozwoju dla wszystkich form własności i systemów gospodarowania.

Instrumenty polityki w odniesieniu do sektora rolnego

Głównymi instrumentami polityki realizowanej wobec sektora rolnego są zarówno instrumenty specyficzne dla sektora rolnego, jak i te, które stosuje się wobec całej gospodarki (tłumienie inflacji, polityka kursów walutowych, polityka stóp procentowych, polityka kredytowa, polityka podatkowa i inne). Makroekonomiczne warunki konkurencyjności rolnictwa zostały stworzone przez ogólne reformy gospodarcze. Reformy te składały się zasadniczo z ogólnego uwolnienia cen towarów i usług oraz wycofania dotacji obniżających ceny detaliczne (w tym ceny w sektorze rolnym), wprowadzenie realnie dodatnich stóp procentowych, wprowadzenie wewnętrznej wymienialności złotego i jego dewaluacji, likwidacji monopoli państwowych i spółdzielczych. Powszechne działania mające na celu rozwój instytucji rynkowych, likwidację praktyk monopolistycznych, stymulację procesów prywatyzacji i restrukturyzacji przedsiębiorstw państwowych oraz systemu bankowego również przyczyniły się, pośrednio lub bezpośrednio, do realizacji głównych celów polityki w sektorze rolno-spożywczym.

Polityka rolna realizuje rozwinięty program preferencyjnego kredytowania, zwłaszcza tych przedsięwzięć w rolnictwie, które mają istotne znaczenie dla całej gospodarki oraz poprawiają koniunkturę dla rolnictwa. Kredyty preferencyjne wykorzystuje się w szczególności na:

- restrukturyzację gospodarstw i przystosowanie ich programów produkcyjnych do potrzeb rynku,
- restrukturyzację i modernizację wybranych sektorów (np. mleczarstwo),
- skup produktów rolnych,
- zakup ziemi i tworzenie nowych gospodarstw,
- rozbudowę technicznej infrastruktury rolnictwa,
- tworzenie nowych miejsc pracy i zmniejszanie bezrobocia na obszarach wiejskich.

Polityka produkcyjna

Polityka produkcyjna w rolnictwie jest ukierunkowana na:

- Wspieranie kompleksowej modernizacji i rozwoju wybranych branż produkcji rolnej — w szczególności tych, które mają istotne znaczenie w pokryciu podstawowych potrzeb żywnościowych społeczeństwa i stanowią główne źródła dochodów rolników. Dotyczy to przede wszystkim zbóż, mleka, żywca wieprzowego i wołowego.

- Umocnienie systemu kontroli fitosanitarnej, weterynaryjnej i standaryzacji handlowej.
- Wspieranie wdrażania do praktyki rolniczej osiągnięć postępu biologicznego i technologicznego.
- Harmonizację polityki produkcyjnej z polityką ochrony środowiska i rozwój produkcji żywności naturalnej.
- Wyłączanie z produkcji ziem o niskiej jakości i o trudnych warunkach produkcji.
- Wspieranie działań promocyjnych zwiększających popyt na krajowe produkty rolne i żywnościowe.

Elementem polityki produkcyjnej państwa jest interwencja na rynku rolnym, realizowana przez Agencję Rynku Rolnego. Skala interwencji państwa na rynku rolnym w Polsce jest ograniczona. Tylko w zakresie wybranych produktów — zbóż, mleka, a okresowo także żywca wieprzowego, cukru, miodu i wełny dopuszcza się interwencję państwa w formie: (1) ustalania cen minimalnych i interwencyjnych, (2) zakupów interwencyjnych, (3) poręczeń kredytów obrotowych oraz (4) okresowego obniżenia lub zawieszenia stawek celnych. Celem polityki interwencyjnej jest stabilizacja rynku rolnego i żywnościowego oraz ochrona dochodów rolniczych. Wykorzystywane jest także w tym zakresie gospodarowanie rezerwami państwowymi żywności.

Infrastruktura rynku rolnego

Podejmowane są działania państwa wspierające rozwój marketingu artykułów rolnych i infrastruktury technicznej rynku. Polegają one na:

- przygotowaniu i wprowadzeniu w życie przepisów dotyczących giełd towarowych i magazynów składowych,
- wspieraniu rozwoju systemu informacji rynkowej,
- wspieraniu rozwoju sieci giełd towarowych, rynków hurtowych i detalicznych,
- racjonalizacji sieci instytucji zajmujących się standaryzacją i inspekcją artykułów spożywczych, kontrolą jakości i ochroną konsumenta,

Polityka strukturalna

Podejmowane są następujące działania na rzecz zwiększenia wielkości gospodarstw i poprawy struktury wiekowej ludności rolniczej:

- racjonalne zagospodarowanie w różnych formach ziemi byłych państwowych gospodarstw rolnych,
- działania natury społecznej, m.in.: bodźce dla odchodzących na emeryturę rolników, wspieranie młodych rolników, promocja zatrudnienia w sektorach pozarolniczych, rozwój infrastruktury wsi, organizacje branżowych i spółdzielczych,
- aktualizacja ewidencji geodezyjnej gruntów,
- program scalania gruntów (około 100 000 ha rocznie),
- rozwój osadnictwa na terenach północnych i zachodnich.

Polityka dochodowa

Polityka dochodowa w rolnictwie ma na celu stopniową poprawę zdolności gospodarstw do akumulacji środków na rozwój i wzrost poziomu życia ludności rolniczej.

Cele te osiąga się głównie przez:

- wspieranie procesów modernizacyjnych i efektywnościowych zapewniających rolnikom zadowalający poziom dochodów z pracy w gospodarstwie,
- względnie niskie obciążenia gospodarstw podatkami,
- politykę pozwalającą zwiększać stopniowo udział gospodarstw w podziale wartości dodanej, poprzez wchodzenie producentów rolnych we współwłasność przedsiębiorstw przetwórstwa rolnego i spółdzielni, a także przez tworzenie grup marketingowych,
- dotacje do oprocentowania kredytów obrotowych i inwestycyjnych, alternatywnej działalności produkcyjnej oraz rozwoju infrastruktury technicznej wsi i rynku rolnego,
- świadczenia socjalne uzupełniające dochody rodzin rolniczych.

Ewaluacja instytucji oraz efektów realizowanej polityki rolnej w kontekście akcesji Polski do Unii Europejskiej

U progu negocjacji akcesyjnych Polski z Unią Europejską, Unia sygnalizuje brak koherencji między aktualnie realizowaną polityką rolną w Polsce a regulacjami wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej. W szczególności zwraca się uwagę na następujące problemy:

1. Dotacje do oprocentowania kredytów i gwarancje kredytowe skierowane do sektora prywatnego nie są dozwolone w ramach wspólnej polityki rolnej UE, jako że naruszają one zasady konkurencyjności. Dotyczy to także dotacji do środków produkcji rolnej.
2. Pczanowienia polityki strukturalnej w ramach Wspólnej Polityki Rolnej pozwalają na wykorzystanie dotacji do oprocentowania i dotacji w sferze rozwoju regionalnego, pomoc ta nie może być jednak udzielana podmiotom sektora prywatnego, ale samorządom terytorialnym.
3. Wspólna polityka rolna dopuszcza posiadanie zapasów strategicznych, muszą one być nabywane i zarządzane całkiem niezależnie od działalności interwencyjnej. W sensie praktycznym oznacza to osobne agencje państwowe zajmujące się interwencją z jednej strony, a zapasami strategicznymi z drugiej.
4. Wspólna polityka rolna dopuszcza państwową własność ziemi (np. przez AWRSP), lecz prawo o konkurencyjności UE zabrania jakiegokolwiek szczególnego trak-

towania wykorzystywania tych ziem lub działania państwowych gospodarstw rolnych (np. dotacje, dostęp do rynku itd.).

5. Należy powołać agencję administrowania Funduszami Strukturalnymi UE, lecz musi ona zaprzestać wszelkiego dotowania oprocentowania i udzielania gwarancji kredytowych sektorowi prywatnemu i skupić swoje programy na rozwoju regionalnym.

Scenariusze opcji rozwoju rolnictwa polskiego do roku 2020 w kontekście integracji z Unią Europejską

1. Scenariusz kontynuacji trendów rozwojowych rolnictwa oraz polityki rolnej typowych dla lat dziewięćdziesiątych. Podstawowe wyznaczniki:
 - późne wejście do Unii — unikanie adaptacji bieżącej CAP,
 - polityka subsydiowania poziomu dochodów producentów rolnych,
 - „niemrawe” korzystanie z funduszy strukturalnych, kohezyjnych, przedakcesyjnych,
 - powolne zmiany strukturalne rolnictwa,
 - skala stymulacji rozwoju gospodarki obszarów wiejskich (GOW) wielkością rezydualną polityki wspierania dochodów,
 - „usypiający” wpływ sektora rolnego na wzrost gospodarczy kraju.
2. Scenariusz adaptacji strategii akcesji Polski do Unii Europejskiej na zasadzie „kto pierwszy ten lepszy”. Podstawowe wyznaczniki:
 - wejście do Unii na warunkach Unii,
 - interes rolnictwa polskiego realizowany w sytuacji pełnego członkostwa Polski w Unii Europejskiej,
 - wpływ Polski na kierunki reformowania polityki rolnej Unii,
 - możliwości „rozbrajania” szoku integracyjnego sektora rolnego Polski z Unią Europejską.
3. Scenariusz maksymalizowania dynamizmu społeczno-gospodarczego rozwoju obszarów wiejskich (GOW). Podstawowe wyznaczniki:
 - pilne wejście do Jednolitego Rynku Unii,
 - pełne korzystanie z unijnych funduszy wsparcia,
 - polityka rolna klarująca trzy subsektory rolnictwa polskiego: komercyjnego rolnictwa, rolnictwa „wyżywieniowego”, „rolnictwa” socjalnego,
 - polityka wspierająca restrukturyzację obszarów wiejskich,
 - rozwój obszarów wiejskich czynnikiem dynamizmu gospodarki narodowej.
4. Scenariusz kreacji polskiego Big Agrobusinessu zorientowanego na rynek światowy. Podstawowe wyznaczniki:
 - dość pilne wejście do Unii, ale w warunkach zreformowanej CAP oraz otwarcia dla Polski jednolitego Rynku Unii,

- zdolność do przełożenia masy potencjału wytwórczego sektora rolnego w kompetytywne na rynku światowym działach gospodarki narodowej,
 - dalszy postęp liberalizacji światowego rynku w ramach nowej rundy negocjacji WTO.
5. Scenariusz skansenizacji wsi i rolnictwa polskiego. Podstawowe wyznaczniki:
- gasnące lub recesyjne tempo wzrostu gospodarczego Polski,
 - dominacja polityki budżetowego wspierania dochodów producentów rolnych,
 - brak dynamizmu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich,
 - pogłębienie dysparytetów na wsi oraz między wsią a miastem,
 - podminowanie społecznej tkanki narodu polskiego.

Literatura

- [1] Anderson K., Tyers R. 1993. Implications of EC Expansion for European Agricultural Policies, Trade and Welfare. CEPR Discussion Paper No. 829.
- [2] Baldwin R., i in. 1997. The Cost and Benefit of Eastern Enlargement: The Impact on the UE and Central Europe. Economic Policy, April.
- [3] Buckwell A. 1994. Feasibility of an agricultural strategy to prepare the countries of central and eastern Europe for EU accession. Study prepared for DGI of the European Commission.
- [4] Czyżewski A., Orłowski W., Zienkowski L. 1993b. Macroeconomic effects of Poland's economic integration with the European Communities. RECESS (ZBSE) Research Bulletin, No. 3.
- [5] EC Agricultural Policy for the 21st Century. 1994. European Economy, Reports and Studies No. 4.
- [6] Hunek T. 1993. Stowarzyszenie i integracja Polski ze Wspólnotami Europejskimi w zakresie rolnictwa i rynku żywnościowego. URM, Biała Księga Polska — Unia Europejska. Opracowania i Analizy nr 27.
- [7] Hunek T. 1994. Theory of international economic integration. in: Problemy integracji rolnictwa polskiego z Unią Europejską. Fundacja Rozwój SGGW.
- [8] Hunek T. 1995. Perspektywy rozwoju polskiego rolnictwa. PAN.

Options of Polish agriculture development in context of the accession to European Union — theory, practice, politics

Key words: Polish agriculture, UE accession, development options, scenarios

Summary

The paper's contents concentrate on defining the options of Polish agriculture development in context of accession to European Union. Pillars of the options construction are based on: Polish agriculture in long-run trends of agro-sector development, systemic transformation of Polish economy, accession of Poland to EU. Using the multi-bearing simulation analysis five alternative scenarios of development until 2020 have been defined and presented.

*Adres do korespondencji:
prof. dr hab. Tadeusz Hunek
Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN
ul. Nowy Świat 72
00-330 Warszawa
E-mail: irwir@irwirpan.waw.pl*